

Отиде си „родопчанинът от Прага“

ИНЖ. АРХ. ФРАНТИШЕК ЦИГАНЕК НАПУСНА ТОЗИ СВЯТ НА 16 МАЙ. ПРИЯТЕЛИТЕ МУ КАЗАХА, ЧЕ ВЕЧЕ СЕ Е ИЗМОРИЛ ДА ЖИВЕЕ И Е ПОЗВОЛИЛ НА БОЛЕСТТА, С КОЯТО СЕ Е БОРИЛ ОТ МЛАДЕЖКИТЕ СИ ГОДИНИ, ДА СИ ПРИПИШЕ ПОРЕДНАТА ПОЗОРНА ПОБЕДА. ЗАЕДНО С НЕГО СИ ОТИДЕ ОЩЕ ЕДНО КЪСЧЕ ОТ ДУМИ КАТО ЧЕСТНОСТ, ДЪЛГ, ЧИСТА СЪВЕСТ И ИСТИНА. ЕДИН ДОБЪР МЪЖ, КОЙТО ТАКА И НЕ ПРОУМЯ, ЧЕ „СКЛОНЕНАТА ГЛАВА САБЯ НЕ Я СЕЧЕ“; КОЙТО ЗА СВАТБАТА СИ С БЪЛГАРКАТА ЛИДИЯ КАЗА: „ОЖЕНИХМЕ СЕ И ТЯ СТАНА ЧЕХКИНЯ, А АЗ – РОДОПЧАНИН“; И КОГОТО СМОЛЯНЛИИ С ТОПЛО УВАЖЕНИЕ НАРИЧАХА „РОДОПЧАНИНА ОТ ПРАГА“.

Франтишек Циганек е роден на 6.7.1930 г. в Судомержице, окр. Ходонин, Моравска област, като последното от пет деца в семейството на среден земевладелец. Будното и умно момче завършва основното си образование с отличен. Записва гимназия и тогава за първи път се разболява от туберкулоза – болестта, която ще го следва като неотълъчна сянка до края. Прекъсва обучението си и в продължение на две години се лекува. След това продължава да учи и завършва с отличен. Кандидатства и е приет във философския факултет на Карловия университет, специалност история и философия. Отново заболява и отново се лекува. Дипломира се – как иначе, освен с отличен – през 1957 г.

Междувременно, по време на едно от лечението си в санаториум, се запознава с българката, студентка по специалност археология, Лидия Атанасова от Райково. На 18.08.1955 г. сключват брак. През 1960 и 1962 г. им се раждат дъщерите Елишка и Дагмар.

След дипломирането си започва работа в окръжния архив на Министерството на вътрешните работи. През 1959 г. е приет в комунистическата партия и започва работа в централния архив на същото министерство.

През 1956 г., една година след склучването на брака с Лидия, за първи път посещава селото на съпругата си – Райково, което в по-

следствие е включено в гр. Смолян. Обичта му към България сигурно е от пръв поглед, защото оттогава идват всяка година. През 1988 г. в разговор за в-к „Отечествен глас“ споделя: „Най-големият ми баджанак, бати Щильон, ме научи да обичам планината. Водеше ме за боровинки, а аз го учех да познава гъбите. Свикнах всяка година да идвам насам. Имам един чудесен приятел – Иван Павлов, планиндар от Смолян, обикаляме с него. Като идвам, аз имам, така да се каже, програма. Не просто да правя безцелни разходки – обичам да търся и да откривам къде какво има. Например знам вече всички райони, където има риган. Открихме и червен кантарион, цели плантации, а съм чel в Червената книга, че е на изчезване. Ние го откряхме и на никого не казваме къде. Понеже съм турист пешеходец, често се сърдя на онези, които влизат с коли в гората и безразсъдно палят огън и вредят. Не мога да ги гледам как берат билки с корените (...) Обичам истинските родопчани. Те имат много общо с нашите хора от Моравия. И тук и там важи: гост в къщи – бог в къщи. Приятелите, които ми идват на гости в Прага, знаят как е там. Ако хората се срещат така, лично, това ще е по-полезно от размяната на официални делегации...“

През 1965/69 г. Циганек вечерно завършва факултета за социални науки и публицистика в Карловия

университет. През 1967 г., на базата на спечелен конкурс, е избран за ръководител на отдела „Архив и документация на Парламента“.

През 1968 г. в живота му настъпва коренна промяна. В автобиографията си Циганек я споменава с едно изречение: „През 1970 г. бях изключен от партията за несъгласие с нахлуването на съюзническите войски и свързаните с това въпроси.“ И това е всичко. Негови приятели разказват колко дейно е участвал в свикването на Парламента, организирането на дебатите в него, изготвянето и излячването на протеста на Парламента срещу интервенцията. След събитията прави опити да поддържа архива в изрядност „за по-добри времена“. Разбира се, бива уволнен с първите редици. През 1970 г. е пенсиониран по инвалидност. След това завършва информатика и автоматични системи на управление и започва работа в Института по черна металургия.

Промените през 1989 г. му носят заслужено удовлетворение. Председателят на Народното събрание Александър Дубcek с радост го посреща в парламента, но... годините минават, еуфорията отлиза и завинаги ще остане отворен въпросът какво е видял в десетилетието след това? Защо ли ми хрумват прилагателни като сломен и разочарован?

Обичта към истината и уважението към фактите никога не го напускат и той продължава да попълва

1

2

3

4

5

своя личен, богат архив за заобикалящите го събития. За съжаление, не го напуска и болестта, и отново го догонва. „По-голямото ми внуче вече е на седем години. Смятам да започна да го водя с мен и да му предам моето отношение към Родопите. За да ги обикне и не само тях, а и въобще България – така, както аз...“

След смъртта му съпругата му Лидия подарява личния му архив

„S dědou jsem vyrůstal od svého narození. Bydlím s rodiči ve stejném bytě jako babička s dědou, a tak jsem měl možnost trávit s dědou spoustu času. Od malíčka se mi věnoval, brával mě s sebou na procházky a později i na delší výlety do okolí Prahy. Rád mi vyprávěl o přírodě, rostlinách i různých živočišných. Nejraději vyprávěl o Bulharsku, o Rodopech, horách, které miloval. V Bulharsku jsem s ním bohužel nikdy nebyl, protože když mi byly tři roky, děda se musel podrobit těžké operaci a už nikdy se do Bulharska nepodíval. O to raději vzpomínal na všechny výpravy, které v bulharských horách uskutečnil, na přátelství, která na svých cestách navázal, na krásná místa, která poznal. Měl doma spoustu knížek a fotografií, které jsme spolu prohlíželi, poslouchali rodopskou hudbu a děda vyprávěl poutavé příběhy. Bylo na něm vidět, že ho velmi mrzí, že se do Rodop, na svá oblíbená místa už nikdy nepodívá a tak si se svými přáteli alespoň psal a telefonoval. Je mi moc smutno, že nás děda navždy opustil, jeho vyprávění a vzpomínky mi velmi chybí.“

*O svém dědovi napsal jeho vnuk,
Jan Matonoha*

6

на националния архив на Чехия.

Дали с това главата се затваря? Сигурно. Тъжното е, че хора като Франтишек Циганек никога не достигат. И ако имаше повече като него, светът отдавна щеше да е изтрил много от срамните си петна. Като болестите, например и то онези, най-страшните, чиито имена не искаме да споменаваме.

Собогом, господин Франтишек Циганек! ■

1 – 1957 г. – първото дипломиране в Карловия университет. С отличен.

2 – Хора от една епоха и с една идея: Франтишек Циганек (вляво) и Александър Дубчек (вдясно)

3 – 1969 г. – поредното дипломиране (с отличен) в Карловия университет

4 – И пак – този път с дъщерите си

5 – Колко от нас осъзнават какво значи да изживееш живота си с един човек, с една любов?

6 – август 1955 г. – бракът с Лидия

7 – Лидия в родопска носия

8 – С роднините на Лидия в Родопите

9 – Там, където се чувства у дома си – в Родопите

7

8

Франтишек Циганек е бил запленен от родопските чешми. По време на своите преходи е записал на магнитофон гласовете на около 40 от тях.

Предлагаме ви откъс от неговите впечатления в оригинал:

Mluvím-li o rodopské přírodě a jejích obyvatelích, o jejich těsném vzájemném vztahu a jednotě (něco, co v civilizačním procesu stále více nenávratně mizí), pak musím doplnit, že z vnějších konkrétních projevů tohoto vztahu a vzájemné závislosti mě nejvíce fascinuje budování češem. Je mně známo, že češmy nejsou rodopskou speciálou, vděčný turista a vlastně každý člověk ocení možnost napít se dobré vody i jinde v Bulharsku a kdekoliv na Balkáně. Ale domnívám se, že jejich kult v nejlepším slova smyslu patří do Rodop – ať už je tomu ve východní, na porost méně bohaté a někdy až vyprahlé části nebo ve střední a západní části, kde jsou i samotné zdroje pitné vody bohatší.

Tak tedy nejprve k termínu „češma“. V bulharsko-českém slovníku z r. 1959 jsou jako český ekvivalent uvedeny tyto výrazy: 1. výtoková trubice vodovodu, 2. kašna (s výtokovými trubicemi). Popis technického principu je vyjádřen víceméně přesně, ale dovolte, abych – alespoň po poznání stovek rodopských češem – nepoužíval termínu „kašna“ (zdá se mně příliš nadnesený, alespoň pro většinu z nich) a používal původního označení „češma“. Tak si totiž umím představit to nejprostší zachycení vody podél horských cest, pěšinek až po někdy technicky a stavebně náročná díla připomínající vnějškově naše kašny. Jen málo z nich je napojeno na veřejný vodovod. Mě v Rodopech zajímaly pouze ty češmy, jejichž podstatou je samostatné zachycení vody s různě vysokou technickou úrovní. Tak nejdete po horách češmy, které jsou svedením vyvěrající vody na vhodné místo dřevěnými korýtky a plní funkci našich dávných studánek. Jsou i jiné, u nichž „finální částí“ je věnována větší pozornost, ba některé mají velice krásné doplňkové vybavení (místo na posezení, dokonce besídky apod.). „Češma“ je u Rodopčan slovo lidské, teplé, protože vlastně odráží vztah člověka k člověku i k přírodě. A proto také řada z nich má svá jména.

Poputujete-li rodopskými končinami a zejména pěšmo po odlehlejších

cestách a stezkách, doceníte, co to je doušek chutné vody v pravou chvíli. A opravdu není nic krásnějšího, než zvuk takto tekoucí vody po perně tůře v horkém dnu. Takto jsem předloni poznal zřejmě nejkrásnější česmu. To jsem s dvěma kamarády vandrovali přes horskou chatu Prespa (1750 m n. m., pro mě nejkrásnější chata v Rodopech co do umístění, přístupových cest a celkem i vybavení), Svoboda (1850 m n. m., skrovnejší vybavení, nádherný výhled, blízkost přírodní rezervace). Dlouho do noci jsme poseděli s chatařem (zpěvák a harmonikář je to k pohledání) a pak jsme se vydali do vesnice Zavražděn, podle našeho odhadu asi 3 hodiny chůze. Šli jsme přes nádherné horské louky, bohužel dost postižené dlouhotrvajícím suchem, na nichž byly snímány exteriérové záběry pro film Vreme razdelno. Žízeň se začala ozývat. V tom někdo z nás zaregistroval sladký zvuk tekoucí vody. Češma! A k našemu úžasu asi po 150 metrech za zatáčkou v nádherném borovém lese se před námi objevila česma s pěti pramenky skvostné vody. Zvěčnil jsem ji na snímích, hudbu její vody slyším stále. Ale já se k ní vrátím, abych se pokusil zachytit i její kouzelnou melodii. Jen tak mimochodem – když jsem asi po hodině dosti strmé cesty sešli do vesnice, dozvěděli jsme se, že ji vybudoval jeden hluchoněmý člověk. A místní starosta se mně pochlubil, že v jejich rajónu mají češem daleko přes stovku! A tak jsem tam v minulém roce šlapal znova a některé z nich fotografoval. A letos se tam vydám znovu ...

Znovu a znovu mě uchvacují vysoké morální kvality Rodopčanů, které je v této době takřka obecné honby za materiálními požitky vedou a i když neopýlavají statky tohoto světa – k budování časově a často i materiálně dosti nákladných češem. Půjdete-li pěšky z vesnice Kutela přes Chajdušky poljani (dříve Imared dere) do další vesnice Manastir (1650 m n. m.), máte možnost ochutnat vodu z asi 15 češem. Na jedné je vyryto věnování památky otce od vděčných synů, na jiné vzpomíná voda na svého manžela. A voda vyzpívává jejich lásku, bolest i vděčnost. A pojedete-li autem ze Smoljanu směrem přes průsmyk do Široké laky, známé půvabnými lidovými stavbami, v serpentinách objevíte česmu s devíti prameny vody, vkusně doplněnou odpočívadlem s vysázenými stromky. „Investory“ byli

9

rodiče, jimž v průběhu roku zemřeli oba synové. V prudkém stoupání z vesnice Momčilovci směrem na Laki objevíte česmu, na níž dvojverší vyjadřuje pod fotografií bolest rodičů nad ztrátou jednoročního dítěte. („Doušek vody, dětský hlásek.“). Pod krásnými smrkami je besídka určená k odpočinku, vždy čistá a udržovaná. Řekněte si upřímně, je něco heroičtějšího než přetavit vlastní bolest ze smrti nejbližšího v službu člověku, vlastně neznámému, současněmu i budoucímu? Kolikrát jsem tudy šel a cestoval, takřka vždycky tady někdo byl, pil vodu a možná i přemýšlel.

Po zmíněné cestě z Kutely směrem na Chajdičky poljani (kde je i krásný obelisk z bílého mramoru zdaleka viditelný jako památka na Iljindinské povstání v r. 1903) je ještě jedna velice zajímavá česma. Vybudoval ji ve svém volném čase horník z dalekých dolů. Nejen, že zachytíl a dovedl z dosti velké vzdálenosti po svahu vodu, jako výtvarník – amatér vyzdobil česmu reliéfy obyvatel zdejších lesů – lišky, divočáka a medvěda. Když jsem s ním mluvil, pracoval na přilehlé besídce. Zeptal jsem se ho, co ho vede k tomu, že se pustil sám a sám do tak náročné. „Pracuji pod zemí, ale miluji přírodu a život v ní.“ Já si ovšem myslím, že je v něm, řekl bych, zakódováno něco co ho nutí, bez jakéhokoliv vnějšího podnětu, zanechat po sobě památku, mít pocit, že až odejde, přetravá ho něco, co je obecně prospěšné.

Tak to je v podstatě objasnění příčiny mého vztahu Rodopám a jich obyvatelům. A doufám, že společně s přáteli vybudujeme česmu (a vím už kde), která by byla výrazem našich vzájemných vztahů i darem těm, kteří tudy budou jednou se srdcem otevřeným procházet. ■

František Cigánek